

BENGESCU-DABIJA, George

(Pseudonim: G. Bradu; alte pseudonime: Glonț, Peneș, B.D.)

N. 30 iunie 1844, București – m. 13 ianuarie 1916, București. Poet și dramaturg. Fiul lui Titus Bengescu și al austriecei Louise Salviny von Uffmann. Studii la Academia militară din Franța și la cea din Germania, ajungând, în 1895, la gradul de general. Profesor la Școala Superioară de Război, unde publică manuale militare. În 1906, este ales senator al județului Fălciu. Membru (și casier, pentru o perioadă) al cercului „Junimea“, pe care, după mai bine de douăzeci de ani de colaborare, îl va părăsi, formând, alături de N. Petrașcu, Th. Șerbănescu și A.D. Xenopol, o nouă societate, „Amicii literaturii și artei române“. În 1880, înființează „Societatea Muzicală“, alături de Eduard Caudella, Teodor Aslan și Nicolae Șuțu. A publicat versuri, piese și adaptări, dar și cronici în *Convorbiri literare*, *Literatură și artă română*, *Analele literare și Familia*. Debut cu piesa-vodevil într-un act *Amorul unchiului*, adaptare după Eugène Sue. Traduce în română livretele câtorva opere franceze. În scrierile originale se îndreaptă atât spre comedie (cu toate speciile acesteia), cât și spre drama istorică, multe dintre piesele sale fiind jucate pe scenele Teatrelor Naționale din București și din Iași. Este considerat unul dintre întemeietorii operetei românești.

Interesul major al lui Bengescu-Dabija a constat în cultivarea limbii și a artei autohtone, dar și în valorificarea fondului istoric și a celui popular. În contextul epocii sale, dramaturgul considera că misiunea teatrului este aceea a ridicării naționale, alăturându-se pașoptiștilor și ideilor vehiculate de Vasile Alecsandri și Bogdan Petriceicu Hașdeu. Nepoata sa, Hortensia Papadat-Bengescu, va scrie: „George Bengescu – a fost de altfel, unul din cei mai străluciți dramaturgi ai tinereții mele [...] piesele lui se jucau pe scena Teatrului Național cu rețete

grandioase. El era « marele » literat al familiei Bengescu și, la un moment dat, când debutasem deja cu două-trei cărți, ne-am aflat față în față cu conștiința unei oarecari... concurențe!“. Altminteri, în *Amintiri din Junimea*, Negruzzi notează că „pie-sele de teatru se gustau mai puțin, mai cu seamă când erau prea lungi. Aceasta a simțit-o și generalul Gheorghe Bengescu, care niciodată nu-și putea urma lectura unei drame sau comedii a sa fără a se vedea semne de nerăbdare în toate părțile“.

În 1875, împreună cu Edgar Th. Aslan, montează primul spectacol de operetă, traducând libreturile operetelor *Fata mamei Angot* de Charles Lecocq și *Princesa de Treibizund* de Jacques Offenbach. În același an mai traduce versurile operei *Giroflé-Girofla* de Ch. Lecocq. Urmează tălmăcirea libretului scris de F. Zell și R. Gené pentru *Fatinița* de Franz Suppé; *Corabia Salamandra* de Ch. De Livry, Deforges și A. Leuven; *Domnu' Choufleury* de Saint-Remy și *Martira* de Adolphe d'Ennery și Ed. Tarbe Des Sablons. Aproape toate traducerile sale au fost bine primite de public, autorul evitând neologismele și probând un autentic simț poetic.

După mai puțin izbutitele versuri scrise pentru *Scaiul bărbatilor* (1876), Bengescu-Dabija se afirmă cu libretul operetei *Olteanca* (sau *Urechile bărbatului în dar de nuntă*), cu muzica semnată de Eduard Caudella și Gustav Otremba, producția (1880) aparținând Societății de Muzică din Iași. Libretul reprezintă o adaptare a unei piese franțuzești, de subiectul căreia autorul s-a desprins pentru a reda specificul șezătorilor românești prin glume și snoave autohtone, sprintar rostite de personaje sau cântate de cor, ca în aceste versuri: „Oltanii din născare/ Au mintea sub tichii/ Și când de răzbunare/ E vorba, să te-ații!/ Nici Scaraoschi-ăl mare/ Nu poate născoci/ Ce e olteanca 'n stare/ În mine-ai a urzi!/ De răzbunat, e silă/ Dar de-a stârnești, e foc./ Și chiar de Sarsailă/ Olteanca-și bate joc“. Bengescu-Dabija este și autorul libretului operetei *Insula florilor*, pe muzică de Mauriciu Cohen-Lânaru.

Ca dramaturg original, Bengescu-Dabija debutează, în 1871, cu *O palmă la bal mascat*, comedie de situații într-un act, publicată în *Convorbiri literare* (nr. 4-5). Având în centru tema adulterului, piesa este construită pe structura unui *qui pro quo* clasic, dar, așa cum se exprimase și G. Călinescu,

acesta nu reușește să depășească stadiul „teatrului mărunț“ de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Mai reușită, piesa *Cucoana Nastasia Hodoronc* (1877) îmbină farsa cu un comic brut, realizând portretul unei familii de boieri ariviști.

În drama istorică *Radu III cel Frumos* (1875), dedicată reginei Elisabeta, autorul adoptă subiectul dintr-o nuvelă semnată de N.D. Popescu, însă fără a izbuti să depășească stadiul unui dialog artificial. Piesa rămâne, în esență, lipsită de dramatism real, intrând cu greu în aria producțiilor romantice cu șanse de a fi reprezentată. Vizând o intrigă și o structură asemănătoare cu cea a piesei *Răzvan și Vidra* de B.P. Hașdeu, autorul plasează personajele într-un cadru pastoral, mizând totodată pe elementele de teatralitate și de spectaculos. În acest fel, Bengescu-Dabija a încercat să se afirme ca o voce radicală a epocii, supralicitând valențele patriotismului și acuzând pătura boierilor români de gânduri egoiste și chiar de trădare. Considerând „că nu e stavilă pe care omul cu virtute în suflet să nu o poată învinge“, autorul construiește portretul lui Radu cel Frumos pe structura personajelor populare, când meditând amplu la destinul țării, când dialogând ingenuu, ca în scena în care o întâlnește pe Maria, o fată din popor de care se îndrăgostește: „Ce-ai făcut, ființă crudă, suflet rău și desfrânat?/ Mâna ei cu-a tale buze să atingi ai cutezat?/ [...] Pe când voi, femei mărețe, vă-ntreceți care de care/ E mai ageră țolină, mai ghibace 'n desfrânare./ Virtutea? Vă e papucul ce vă strânge la picior;/ Cinstea? Ștergar ce să spală; Simțul? Brâu de cositor!...“. Ecouri din *Răzvan și Vidra* se resimt și în *Silvina Doamna*, piesă scrisă în 1897.

Despre piesa *Pygmalion regele Feniciei* aflăm că a fost „represintată anteaia dată pe scena Teatrului Național la 4 Februarie 1866. Partea musicală, compusă de D-nul Professore G. Ștefănescu. Pusă în scenă de D-nul Gr. Manolescu“. Scena a adunat nume importante ale Teatrului Național: Gr. Manolescu, C. Nottara, V. Alexandrescu, I. Petrescu etc. Un același impuls romantic îl va determina pe autor să plaseze eroii (împrumutați din *Aventurile lui Telemah* de Fénelon) într-un cadru încărcat de mister și chiar de straniu, făcând din *Pygmalion* un personaj contradictoriu, măcinat de îndoieli: „Și ce-ar fi o 'nfruntare?/ Când șoimul crud ș'ascute săgețile de

vânt/ Și 'nverșunat se lasă de nouri pe pământ,/ Plăpânde rândunele s'adun înverșunate/ Și crâncene la luptă din calea lui l-abate!/ Dar prin aceasta ele scăpat-a prada sa?/ Nu, mult mai dârz, mai aprig s'asvârlă de ș'o ia!“

Așa cum reiese de pe verso-ul paginii de titlu al unui exemplar al piesei *Drepturile ovreilor*, deținut de Biblioteca Academiei Române, aceasta a fost „jucată prima oară la Iassy pe scena Teatrului Național de Dinu A. Evolski, la 1 Februarie 1879“.

Piesa *Amilcar Barca* a fost montată pe scena Teatrului Național, la 15 decembrie 1894, în regia lui Constantin Nottara. Spectacolul a beneficiat de muzica semnată de Gheorghe Ștefănescu (cel care, în 1892, înființase „Compania lirică română“) și de decorurile ingenios realizate de pictorul Romeo Girolamo. Atmosfera creată urmărea să consoneze cu un soi de opulență a personajelor, dar și să satisfacă gustul pentru fastuos al dramaturgului. Reluând tema romanului *Salammô* de Flaubert, autorul a dorit să refacă, printr-o formulă de inspirație antică, structura și ideatica tragediilor clasice, în versuri de o căutată solemnitate a expresiei, ca în replicile rostite de fiica lui Amilcar: „Ursită deșuchiată,/ Eu, mai nenorocită și tot eu, condamnată!.../ Nebună disperare, zdrobește pieptul meu!/ De este vreun culpeș, acela nu sunt eu;/ O, nu, nu eu, o spună, un fulg, pe oceanul mare,/ Ci culpeș este cerul, puterea creatoare,/ Ea ce-a făcut din carne, ăst corp pătimitor [...]“. Constatând un „prea puțin spirit de cuprindere, cu versuri lungi de câte 75 de versuri și o acțiune ce lânzește“, Iosif Vulcan se va reține de la a propune Academiei Române premiera acestei piese. Într-adevăr, lungimea tiradelor, „caracterele tragice“ complet neconvingătoare, declamațiile cu iz învechit, repetițiile obositoare din perspectivă dramatică (mai cu seamă lipsa unității de acțiune), în fine, numeroasele dialoguri neinteresante nu pot reține atenția decât, cel mult, prin încercarea, oarecum salutară, de a salva câte ceva din tradiția eposului clasic.

Trecând cu ușurință de la comedie la dramă și de la farsă la tragedie, Bengescu-Dabija a fost unul dintre autorii cei mai apreciați în epocă. În scrierile sale dramatice, construite cu multă migală și lipsite de accente stridente, autorul a căutat să ajungă atât la un echilibru al formelor de expresie literară, cât și – prin efecte teatrale bine controlate – la satisfacerea

cerințelor unei transpuneri scenice. Nu de puține ori, personajele au atitudini și replici de o cuceritoare naturală. Soluțiile teatrale, cu intrigi plastice și bine plasate, nu au salvat, însă, piesele de la o uitare aproape totală.

Opera: *Amorul unchiului*, adaptare după E. Sue, 1870; *O palmă la bal mascat*, comedie, Iași, 1871; *Radu III cel frumos*, dramă în versuri, în cinci acte, Iași, 1875; *Scaiul bărbaților*, libret, 1876; *Sus pe ceriu...*, în *Convorbiri literare*, X, 1876; *Cucoana Nastasia Hodoronc*, comedie muzicală, Iași, 1877; *30 august 1877*, Iași, 1878; *Drepturile ovreilor*, cântecel comic, Iași, 1879; *Olteanca* [titlu inițial: *Nu e pentru cine se pregătește*], libretul operei comice în trei acte, muzica de Gustav Otremba și Eduard Caudela, Iași, 1880; *Pygmalion: regele Feniciei*, tragedie în cinci acte, București, 1886; *Insula florilor*, libret, muzica de M. Cohen Lânaru, 1893; *Amilcar Barca: generalisim al Cartaginei*, tragedie în cinci acte, București, 1894; *Cumințenia fetelor*, București, 1894; *D-ale teatrului (de ce nu avem autori)*, în *Familia*, nr. 3, 1894; *Conferințe administrative*, București, 1895; *Asupra teatrului*, în *Literatură și artă română*, nr. 1, 1897; *Silvina Doamna*, în *Literatură și artă română*, nr. 4-6, 1897; *Limba română apropo de o artistă dramatică*, în *Literatură și artă română*, nr. 1, 1898; *Criza și armata*, București, 1901; *Crimă sau virtute*, reprezentată la Teatrul Național în stagiunea 1907/1908; *Mustrare de cuget*, poem dramatic în versuri, în trei acte, București, 1913; *Scrisoare către Iacob Negruzzi*, în *Convorbiri literare*, nr. 6-8, 1932;

Traduceri: libretul operetelor *Fata mamei Angot*, de Ch. Lecoq, muzica de L. Clairville, P. Siraudin, V. Koning, Iași, 1875; *Giroflé-Girofla*, de Ch. Lecocq, Iași, 1875; Ch. Nutter și E. Tréfeu, *Princesa de Trebizund* de J. Offenbach, operă bufă, Iași, 1875; H. Meihac, I Halévy, *Bomba cu apă fiartă*, 1877 (Arhivele Statului Iași, ms. 447); W. Shakespeare, *Macbeth*, Iași, 1896.

Referințe critice: V. Gr. Pop, *Conspect asupra literaturii române și literaților ei de la început și până astăzi*, în ordine cronologică, II, 1875-1876; M, „*Fatinița*“, operă comică în trei acte de Fr. Zell și Richard Gené, în *Lupta*, V, 1880; *Cronica teatrală*.

Teatrul din Iași, în *Românul*, XXIV, 1880; Gh. Bengescu-Dabija, [Scrisoare către N. Gane], în *Studii și documente literare*, III, 1882; Sphynx [D.D. Racoviță], „Pygmalion“ de d. locotenent-colonel G. Bengescu, în *România liberă*, X, 1886; B. Florescu, „Pygmalion“ de G. Bengescu-Dabija, în *Analele literare*, I, 1886; N.C. Quintescu, „Pygmalion“, „Fata de la Cozia“ și „Lăpușeanu“, 1877; Știri teatrale, în *Lupta*, VII, 1890; I. Dragomirescu-Ranu, *Teatrul Național*, în *Românul*, XXXVII, 1893; *Informațiuni*, în *Românul*, XXXVII, 1893; Gr. Ventura, *Amilcar Barca*, tragedie de d. Bengescu-Dabija, în *Timpul*, XVI, 1894; I.C. Bacalbașa, „Amilcar Barca“, tragedie în 5 acte – 7 tablouri – în versuri de d. Bengescu-Dabija, în *Lupta*, XI, 1894; P.M., „Amilcar Barca“, în *Țara*, II, 1894; I. Vulcan, G. Bengescu-Dabija, „Amilcar Barca, generalisim al Cartaginei“, în *Familia*, nr. 49, 1895; Jip., *Cronică teatrală*, în *Ziua*, I, 1896; *Stagiunea Teatrului Național*, în *Timpul*, XVIII, 1896; Dim. R. Rosetti, *Dicționarul contimporanilor*, 1897 (2004); *Generalul Bengescu-Dabija*, în *Carmen*, I, 1898; G. Panu, „Crimă sau virtute“, dramă în trei acte de d. Bengescu-Dabija, în *Săptămâna*, VII, 1907; G. Panu, *Apropo de piesa „Crimă sau virtute“ a d-lui Bengescu-Dabija*, în *Săptămâna*, VII, 1907; Gh. Pană, *Amintiri de la Junimea din Iași*, 1908-1910; Gh. Bengescu-Dabija, în *Convorbiri literare*, L, 1916; T.T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, II, 1922; I. Negruzzi, *Amintiri din „Junimea“*, 1922 (2011); I. Negruzzi, *Dicționarul „Junimei“*, în *Convorbiri literare*, LVI, 1924; *Albumul societății „Junimea“*, în *Studii și documente literare*, IV, 1933; N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, I, 1934; Gh. Bengescu-Dabija, [Scrisoare către N. Petrașcu], în *Studii și documente literare*, VI, 1936; G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, 1941; Al. Ciorănescu, *Teatrul românesc în versuri și izvoarele lui*, 1943; V. Brădățeanu, *Istoria literaturii dramatice românești și a artei spectacolului*, II, 1966-1982; Ș. Cioculescu, Vl. Streinu, T. Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, 1944; I. Massof, *Teatrul românesc*, II, 1966; G. Călinescu, *Material documentar*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, VIII, 1959; D. Mănuță, *Scriitori junimiști*, 1971; V. Mîndra, *Clasicism și romantism în dramaturgia românească (1816-1918)*, 1973; Ș. Cioculescu, O. Papadima, Al. Piru (coord.), *Istoria literaturii române*, III, 1973; D. Mănuță, în: *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, 1979

(2002); F. Firan, *Profiluri și structuri literare*, 1986; L. Grămadă, în: M. Zăciu, M. Papahagi, A. Săusu (coord.), *Dicționarul scriitorilor români*, A-C, 1995; A. Sasu (ed.), *Dicționarul biografic al literaturii române*, I, 2004; M. Ghițulescu, *Istoria literaturii române. Dramaturgia*, 2007; D. Mănuță, în *Dicționarul general al literaturii române*, 2016.

Tiberius Vasiniuc